

Александра Вранеш
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
aleksandra.vranes@gmail.com

https://doi.org/10.18485/ai_san_o_gradu.2019.ch9
821.163.41.09 Нушић Б.

НУШИЋЕВ БЕОГРАД¹

Са избледелих страница *Политике* (1905–1907), *Трибуне* (1910) и *Звезде* (1911–1912) обликује се слика Београда на размеђи векова. Не објективна слика историографа, ни идеализована неке „ноблес“ госпођице, већ животна слика града који, заташкавајући своје турско наслеђе, жељно прима западне утицаје, преламајући их кроз сопствене обичаје и нарави. Такве описе, због којих су читаоци прве и друге деценије 20. века жељно ишчекивали новине, пружио је својим савременицима и потоњим генерацијама Бранислав Нушић.

Кључне речи: Нушић, Бранислав (1864–1938); Београд; српска књижевност.

Са избледелих страница *Политике* (1905–1907), *Трибуне* (1910) и *Звезде* (1911–1912) обликује се слика Београда на размеђи векова. Не објективна слика историографа, ни идеализована неке „ноблес“ госпођице, већ реалистична слика града који, заташкавајући своје турско наслеђе, жељно прима западне утицаје, преламајући их кроз сопствене обичаје и нарави. Такве описе, због којих су читаоци прве и друге деценије

---

1 Текст *Нушићев Београд* представља делимично измењен и допуњен текст који је раније објављен као предговор књиге *Београдска чаршија*, прир. А. Вранеш. Београд, 1996.

20. века жељно ишчекивали новине, пружио је својим савременицима и потоњим генерацијама Бранислав Нушић. Свима добро познат као писац романа, приповедака, песама, путописа, драма, фељтона, козерија, актуелних рубрика у часописима, хуморески, покретач књижевних гласила, позоришта, живи актер позоришног живота. Мање знан као дипломирани правник Београдског универзитета. И фотограф: један од најранијих српских стереофотографа, који је први и писао о историји српске фотографије и новим техникама које се примењују, попут рентгенске фотографије, учесник Прве изложбе фотоаматера у Београду 1901. године, писац приче о дворском фотографу Милану Јовановићу, брату сликара Паје Јовановића.

„Нушић је Београђанин.“ – потенцирао је Васа Милинчевић. И данашња спомен плоча, постављена тек 2004, сведочи да је рођен, односно да је „угледао светлост миликерц свеће“, јер је стигао по ноћи, у згради у којој је данас смештена Народна банка. „У Београду је проживео највећи део живота и одатле је црпео највише тема за своје књижевно дело, па се и тиме разликује од других реалиста, својих савременика, који су махом сликали сеоску средину, док он слика и открива грађанску и бирократску Србију, последњих деценија прошлог и првих деценија нашег века, са свим менама и сложеностима, успоном и брзим историјским променама.“ (Милинчевић: 244)

Нушићеве цртице, као и његова друштвено-грађанска комедија *Београд некад и сад* чувају сећања на Београд, над чијим сликама и разгледницама данас уздишемо са жаљењем што више његових кутака у негдашњем облику није сачувано.

Нушићеве белешке, цртице, сећања и приче прештамповане су у оквиру његових сабраних дела (најобух-

ватније у издању Геце Кона 1932–1935) и у зналачким изборима Живка Милићевића (1955) и Светлане Велмар Јанковић (1984), па и моме (1996), у коме је први пут, након објављивања у Звезди 1912. године, објављена цртица *Наша ваздушна флота*.

Све што се први пут појавило у Београду Нушић је забележио. Кад, како, ко, где – све је то Нушић описао. Шта га је на то мотивисало сам је у уводу цртице *Прве културне ласте* забележио: „Данашњи наш нараштај не може просто веровати са каквиме је тешкоћама наше друштво прелазило из фазе примитивнога доба ка фази толике цивилизације. Невероватно споро преносила се једна по једна ствар, један по један предмет, које су културнији народи већ усвојили и употребљавали“ (Нушић: 8). Прошла су скоро два века, око 1825/26, од првог клавира у Београду, првог билијара, првог женског сунцобрана, првог капута кнежевог секретара др Стејића, а потом око 1835. првог пива и првог сајције, првог фабриканта сирћета, првог странца књиговесца Лудвига Винклера, на чијим је рукама издахнуо Јоаким Вујић, прве бабице и првог мушког кројача, првог купатила по најновијем кроју, првог циркуса и првог учитеља музике, првог зубног лекара и прве модисткиње, првог фотографа и првог баштована. И прве моралне школе, односно дечијег забавишта, што га је 1867. отворио парох ћуприски, удовац чијих су шест кћери биле персонал обданишта, док су се одрасли моралу и економији учили на првој берзи што је стасала у окриљу Београдског читалишта. У ходнику Читалишта, на зеленој табли са исписаним важним ценама, стајала је једна књига у коју су сваки купац и продавац уписивали своје потребе – за цену од само пола цванцика, намењених момку који је књигу чувао. И док о свим овим појавама Нушић пише с дозом благонаклоности, кад

описује настанак војне авијације, он заузима став сродан оном у његовим политичким комедијама, кроз који се „синтетизова(ла) сериозност стеријинске друштвене критике с трифковићевском виртуозношћу“. И ту, на свега четири, пет страна приче, добијамо омању „галерију живописних комичних ликова“, у виду комисија, фабриканата, министара, агената у кафанама што цртају аероплане по салветама, пробних пилота и Народне скупштине.

Нушић пише о дневним невољама грађана, трговачким четвртима, мирним улицама и трговима, увек пуним боемским кафанама; о несумњиво поучним и каткад шаљивим прегледима културних дешавања; свевременим махинацијама у изборним збивањима; о сиромашним и самима себим препуштеним српским књижевницима. За разлику од комедија у којима Нушић кроз „језик открива појединца, обликује комику“ (Павлићевић: 59), у цртицама то изражајно средство користи ретко. Најчешће кад се подругује језику политичара или тзв. објективних новинара: „Догађаји су на догледу! (...) Догађаји ће нас изненадити! (...) Нас неће догађаји нимало изненадити!“ Или у цртици *После митинга*, када би познати устанички догађај на Орашцу био представљен савременом карактерологијом Нушићевог доба, те би Станоје Главаш предложио доношење резолуције, Јанићије Ђурић би је срочио и прочитао, а Карађорђе пресудио: „Е, сад, коекуде, позивам вас да се мирно и достојанствено разиђете својим кућама, а ми ћемо ову резолуцију ставити у архиву манастира Благовештења, како би била сачувана за потомство.“

У цртицама је сета надмоћнија од комике. „(О)н записује свет, већ познат и предвидив, многима досадан, мрачан и туђ, а као такав њему смешан, разнолик и драг.“ (Павлићевић: 63) Изругује се и ту неким нашим

општим особинама, или барем општем ставу о тим особинама. Његовом сопственом покушају да обави заказано менично плаћање у Врачарској штедионици, које му је све време ометала возња трамвајским колима бр. 63, што због погребне пратње која је застајкивала на свакој раскрсници, што због нестанка струје или јеврејске свадбе. Трамвај је тај који нас упознаје са главним ликом приче: са Београдом, мада му се име не помиње, али креће се од Народног позоришта, поред Теразијске чесме и Балканске улице, крај Министарства просвете, и Лондона, до Цветног трга, Ристићеве куће, Министарства спољних послова и Славије. А живот пулсира улицама, људи се испраћају у различите догађаје, демонстрирају, плаћају менице, док командује господин кондуктер.

Записује Нушић наш свет, чини нам се, лако, без много размишљања, као да му се слике у перо само сливају, али проучаваоци његових рукописа знају да је писао пажљиво, прво прикупљајући грађу, потом састављајући скицу, тражећи најбољу реч, име или ситуацију, поправљајући или преправљајући (Пејовић). Нушић је писао имајући стално у виду: „Пред нама је било покољење одлучно у идејама, истрајно у раду; за нама долази покољење које ће сумњичити. Не налазите ли ви да смо ми покољење које треба да се смеје. Смејмо се, то је једино задовољство.“ (Нушић, према Љуштановић: 244)

Мада Нушић највише својих новинских записа посвећује кафанам, има и оних у којима се описују нарочито занимљиви делови града: Теразије, што су своје име заслужиле по теразијама за мерење, већим од оних код Руског цара и Грчке краљице; Трговачка чаршија, што је данашња Улица краља Петра; Једна лекција из земљописа. Кад би се географија учила на Нушићев на-

чин, била би то права примена распрострањеног кајзен метода у настави. Само кратко: „Кроз варош Београд протичу многе реке, али једна од највећих јесте река Скадарлија. (...) Река Скадарлија у своме току прима многе притоке, од којих су најглавније ове: Пашинин поток, извире из кујне кафане Булевара и утиче у Скадарлију, недалеко од свога извора; Госпа Персин поток. Извире из помијаре госпа Персе пиљарице и утиче у реку Скадарлију, недалеко од свог извора. (...) Река Скадарлија јесте пловна. Кад надође вода, нарочито после какве јаче кише, њоме обично плове шешири, главице купуса, корпе с трешњама, канте, калочне и уопште сви предмети које она у свом току дочека испред испред разних дућана и пиљарница.“ (Нушић: 9) Можда ниједна цртица није сачувала грчевитост борбе за грађански Београд као Теразије: од баруштина и ритина, ван зидина града, које је кнез Милош насељавао делећи бесплатне плацеве, да би у тако сазиданој кући на добро насутим бедемима власника Стојана Симића, касније био двор Александра Карађорђевића; до засађених кестенова, које мало-мало па извале свиње и друга стока. „Научили смо се стоку пуштати да по улицама пландује, па од тог непристојног обичаја не можемо никако да се одвикнемо.“ (Нушић: 14)

Највише цртица Нушић је посветио кафанама, у којима је и живот проводио. Могао је и да пише у њима, бука му није сметала. Већ тада Нушићу се чинило да се бришу трагови старог Београда. Од дућанчића са клупама око себе „на којима су се збирале балије“ за време Турака, преко првих кафаница које су с почетка ницале у хришћанским деловима града, а онда својим именима чувале историју, обичаје, пошалице, вредна сећања. Називане су по газдама зграде: Коларац, Алексе Жандара; према месту: Чубура, Велики басамаци, Народна

скупштина; према уочљивом предмету: Код палидрвца, Код два папагаја, Код три шешира; по пријатељским династијама: Грчка краљица, Руски цар, Руска круна; по великим градовима: Босна, Лондон, Мали Париз; по нашим местима: Шумадија, Блед, Делиград, Босна; чувале су историјска имена: Девет Југовића, Топола, Таковски устанак; светске јунаке: Гарибалди, Наполеон; стране речи: Ексцелзиор, Сплендид, Луксор, Палас; или су биле поетски заогрнуте: Златно буренце, Авала, Зора, Пролеће. Своје песме млади Илићи, Драгутин, Милутин, Војислав и Жарко, исписивали су на коцкастим столњацима кафане Седам Шваба, што су на слици изнад врата храбро атаковали на једног зеца. У Еснафској кафани ноћивао је Ђура Јакшић, који је, бележи Нушић, ту написао и своју песму *Падајте браћо*. Кафана Албанија, каже Нушић „ругло Београда, али елдорадо свих закупаца те кафане. Не постоји кафана са мање режије, а више промета, нити постоји кафана коју посећује тако разнолика и тако мешовита публика“ (Нушић: 37). Око кафане Дарданели између Чика Љубине и Васине, с погледом на Обилићев венац, била су уредништва *Београдских новина* и *Звезде* Јанка Веселиновића. Кафана је свој успон имала у време закупца Мите Ристића и била је тада, писао је Нушић, „средиште духа, боема, веселог и ведрога Београда, састајалиште глумаца и књижевника. (...) једна врста народнога универзитета за одгој омладине“ (Нушић: 43). Сремац, Глишић, Домановић, Митровић, Илићи, Брзак, Веселиновић, многи глумци уз њих и политиканти били су свакодневна постава у Дарданелима, а причању њихових међусобних смицалица, пошалица и ругалица дорастао је само Нушићев таленат, те зато ове приче и треба читати. „(У)печатљивост и тачност социјалних карактеризација, својеврсно развијање сижеа, продорна уметничка убедљивост (...)“

(Захаров: 121) карактеришу и Нушићеве цртице, а не само његове драмске комаде.

Нушић засмејава и забавља публику. „Књижевно и театарски жив стваралац“ (Милинчевић: 243) Нушић пред читаоца ставља сву раскош паланачких карактера и живописност свакодневице, исписујући својим колумнама хронику града у коме живи и кога воли, у коме завирује како у друштвени, политички и културни хабитус, тако и у сваки породични однос његових мештана, користећи тако „дубоко реалистичк(у) основ(у)“ (Захаров: 121) своме хумору. Васа Милинчевић је као „највећу тековину“ Нушићеве комедиографије оценио његов „животворни и неуништиви смех“, у којем је проф. Милинчевић, и сам изразито духовит, налазио „највећ(у) мер(у) хуманости“ (Милинчевић: 256).

Нушић карактерише Београд и у причама и цртицама у којима му име и његове улице и не помиње. Више од једне реченице није потребно Нушићу да опише суд пријатеља Јосе о партији која жели да дође на власт и оној која је на власти: „Ево, браћо, како ја мислим. Они онамо (опозиција) боље говоре, а ови овде (владина странка) точе боље вино.“ (Нушић: 113)

Пред Други светски рат Нушић је „свестраније и савесније почео да копа по наличју стварности и дошао до сазнања о неминовности човекове трагедије од пратеће најезде фашизма“ (Пејовић: 181). „У време кад пише *Покојника*, боље рећи кад га прерађује, београдски интелектуалци лево оријентисани позивају Нушића да председава антифашистичком скупу на Универзитету, који организује Народни фронт. Он то и чини, уз уводну јавну реч, дубоко свестан да ће његов углед, био је на врхунцу славе, допринети организовању отпора према фашизму, помоћи да се сачувају основна људска права и достојанство човека.“ (Пејовић: 182)

Поредећи некадашњи Београд, из Нушићевих успомена, и садашњи, који нас окружује, стиче се утисак да се оквир живота мењао и осавремењивао, а да је слика свакодневице грађана, њихових нарави и обичаја остала непромењена.

Ако овим излагањем будете подстакнути да се вратите Нушићу, имајте на уму да се „врло ретко срећу Нушићеве књиге у антикварницама: читаоци се нерадо од њих одвајају“ (Милинчевић: 243). А кад у тој потрази већ запуцате између Чика Љубине и Васине улице, где су некада били Дарданели, баците поглед и на Позориште „Бошко Буха“, које је основала Нушићева кћерка Маргита Предић Нушић, чувајући успомену на Нушићево Родино позориште. И још једна мала тема за размишљање: зидање своје куће пред крај живота, 1937, у Шекспировој 1, прекопута стадиона Партизан, Нушић је финансирао хонораром који је од Геце Кона добио за своја Сабрана дела. И то је сведочанство о негдашњем Београду!

Извори и литература

Захаров, Лав. „Нушић на руском“. *Књижевност и језик*. 2 (1963) <http://digbil.ananda.earhiva.com/Home/Read/129224>

Љуштановић, Јован. „Аутобиографска проза Бранислава Нушића: однос Листића и Аутобиографије“. *МСЦ научни састанак слависта у Вукове дане*, свеска 27/1. Београд, Нови Сад, Манасија, 9-13.9.1997. <http://digbil.ananda.earhiva.com/Home/Read/41933>

Милинчевић, Васо. „Јединство хумора и сатире у Нушићевом комедиографском делу“. *Књижевност и језик*. 3-4 (1988) <http://digbil.ananda.earhiva.com/Home/Read/127717>

Нушић, Бранислав. *Народни празник. Београдска чаршија*, прир. А. Вранеш. Београд, 1996.

Павлићевић, Јелена. „Комичност једночинки Бранислава Нушића“. *Свет речи* 23/24 <http://digbil.ananda.earhiva.com/Home/Read/89735>

Пејовић, Александар. „Књижевна радионица Бранислава Нушића“. *Књижевност и језик*. XXXIV, 3-4 (19) <http://digbil.ananda.earhiva.com/Home/Read/116116>

Aleksandra Vraneš

NUŠIĆ'S BELGRADE

From the faded pages of *Politika* (1905–1907), *Tribuna* (1910) and *Zvezda* (1911–1912), an image of Belgrade emerges at the turn of the century. Not the objective image of the historian, but the life-picture of a city that, by masking its Turkish heritage, eagerly receives Western influences, refracting them through its own customs and natures. Such descriptions, which made readers of the first and second decades of the 20th century eagerly awaited newspapers, were provided by Branislav Nušić to his contemporaries and later generations.

Key words: Nušić, Branislav (1864–1938); Belgrade; Serbian literature.